

סימן יב

החלפת קרקעות בשמיטה

שאלה

אדם שאינו רוצה להזדקק להיתר המכירה ומעונין להשבית את שדהו בשביעית, האם מותר לו למסור את שדהו ליהודי אחר שיעבוד בה בשביעית לפי היתר המכירה, או האם מותר לו להחליף את שדהו בשדה חבירו?

תשובה

ראשית כל, יש לקבוע שאין כאן איסור "לפני עיוור". הסומך על היתר המכירה אינו עובר עבירה, שכן עושה על דעת גדולי ישראל והרבנות הראשית, אלא שכך היה מותנה בהיתר המכירה, שכל שאינו זקוק לו — שישמור שביעית כהלכתה. אלא שצ"ע אם אינו עובר בזה, לדעתו, שהוא אינו רוצה לסמוך על היתר המכירה, על מה ששדהו אינה שובתת בשביעית.

עיינ ע"ז ט"ו ע"ב, דאמרינן התם שאדם מצווה על שביתת שדהו בשביעית, ומשמע דדמי לשביתת בהמתו. שאסור לאדם למסור בהמתו בשבת לאחר שיעבוד בה; דהוא עצמו עובר על שביתתה, כמבואר שם. וה"ה דאסור לו למסור שדהו לאחר, דאז הוא עובר על שביתת שדהו.

והתור"ד שם הקשה: הא לא דמי שביתת שדהו לשביתת בהמתו! בשביתת בהמתו האיסור הוא שבהמתו תעשה מלאכה, בין על ידו ובין ע"י עכו"ם, אך בשביעית אין המצוה על שדהו שלא יעבוד בשביעית!

ותירץ, דעל שביתת קרקע הוזהרנו בשביעית. ולכן אסור להשכיר שדהו בשביעית אפילו לגוי.

והמבי"ט (ח"ב סי' ס"ד) והמהרי"ט (ח"ב סי' נ"ב) דייקו מדבריו, דרק השכרה בשביעית עצמה אסורה; אך בהבלעה — שרי, שלא יעבדה בשנת השביעית. וקשה: אם שביתת שדהו בשביעית היא מה"ת, האיך שרי בהבלעה ומשום שאפשר שלא יעבדה בשנת השביעית? הא קרוב לודאי שכן יעבדה, ויעבור באיסור תורה!

וכע"ז מצינו בשו"ע, או"ח סי' רמ"ו סעי' ג': "אסור להשכיר או להשאיל בהמתו לא"י, שמא יעשה בה מלאכה" (כך היא גירסת הגר"א, ועי' מ"ב ס"ק י"א דגירסתו מוכרחת מהמשך דברי השו"ע). ובהגהת הרמ"א שם: "אבל לא מהני אם מתנה עם הא"י שתנוח בשבת, כי אין הא"י נאמן על כך".

וא"כ מ"ש שדה בשביעית מבהמה בשבת? הרי שניהם הושוו זל"ז בע"ז ט"ו ע"ב! (ואולי י"ל דדרך שדות להוביר מדי פעם בפעם, ולכן ל"ד לבהמה, שם יש חשש גדול יותר שיעבדו בה בשבת מאשר בשביעית. אך כ"ז אינו ניחא דבב"ב כ"ט ע"א מוכח דלא בכל השדות נוהגים כן. ועוד מכלל ספק דאורייתא, אם נניח שהאיסור חל על השדה מהתורה, לא יצא. ואין לומר דהמבי"ט והמהרי"ט התכוונו לשביעית בזה"ז מדרבנן, דהרי הם מסתמכים על התור"ד בע"ז ט"ו ע"ב, ושם השוותה הגמ' שדה לבהמה, ומשמע דאיירי אפילו בזמן ששביעית נהגה מן התורה). ומזה מוכח כמש"כ הרב זצ"ל בשבה"א, (קונ"א סי' א' אות א'), שאין איסור על האדמה אלא במי שמצוים

מלאכה, שאסור. עי' סי' תצ"ו שע"ת ס"ק ב'.
 ושמירת שבת כהלכתה פל"א הע' פ'. ועיי"ש שריבים
 מקילים משום שיר"ט שני אינו אלא משום מנהג
 אבותינו. ומ"מ נראה ששביעית חמורה יותר משום
 שהיא חלה גם על השדה).

אך בנד"ד אינו משכיר את שדהו, אלא
 מחליף, וא"כ י"ל החלפה זו היא כממכר
 לזמן. וא"כ שדה זו אינה שלו, ואינו עובר
 עליה. והנה ביחס למכר לזמן אי הוי רק
 כמכר לפירות, או שאף גוף הקרקע נמכר
 לזמן נחלקו הרמב"ם והראב"ד (הל' מכירה
 פכ"ג ה"ו). והדבר נוגע לשאלה אי קנין זה
 מועיל להפקיע את הקרקע מתרו"מ
 ושביעית. וא"כ הוכרע בעצם ע"י הפוסקים
 המתירים (עי' שמן המור סי' ד' ומעדני ארץ
 שביעית סי' י"ד-ט"ו) שמכירה לזמן נחשבת
 כמכירת גוף הקרקע, ומהני להפקיע
 משביעית. וא"כ י"ל דה"ה לנד"ד, דמהני
 החלפה זו, דהוי כמכירה לזמן, להפקיע את
 חיובו מקרקעו. אמנם יש לטעון כנגד זה
 דהא יהודי זה אינו רוצה להזדקק להיתר
 המכירה, וע"כ משום שחושש בין השאר גם
 לטענה שמכירה לזמן אינה לגוף אלא רק
 לפירות ולכן אינה מועילה להפקיע איסור
 שביעית, וא"כ גם המכירה לזמן שהוא מוכר
 ליהודי לא תוכל להפקיע את האיסור שחל
 על הקרקע שלו הנעבדת בשביעית!

אך יתכן לומר דעיקר המנעותו מלהזדקק
 להיתר המכירה אינה משום שמכירה זו
 אינה מועילה, דהא גדולי הפוסקים התירוה,
 אלא שעצם הצורך להתיר מצוה חשובה זו
 באמצעות המכירה לגוי הוא שאינו נראה
 בעיניו. והרי זהו בעצם עיקר יסודו של
 היתר המכירה, שלא נועד אלא לשעת
 הדחק, ומי שיכול לקיים את השמיטה
 כהלכתה — שלא יסמוך עליו. א"כ שפיר
 מקיים הוא את המצוה בקרקע של חבירו

עליה, אך לא במי שאינם מצווים עליה. ויש
 להעמיס זאת גם בדברי התור"ד, שר"ל
 שמכיון שהתורה תלתה את האיסור בקרקע,
 יש מקום להחמיר ולאסור מדרבנן השכרת
 קרקע לגוי בשביעית. (בהסבר דעת התור"ד
 עי"ל סי' ט' אות א') אך דוקא בשביעית עצמה,
 שאז הוא מבטל את שביתתה להדיא,
 שמשכירה לגוי לעובדה. אך לפני שביעית
 שרי, דאין כאן אלא ספק. ואפי' כשהספק
 הוא רחוק, מכיון שאין כאן ביטול ההשבתה
 להדיא — לא אסרו.

וכן כתב במעדני ארץ להגרשז"א על
 שביעית (סי' י"ג). ועיין הל' שביעית להגר"ב
 זילבר (ח"א עמ' ז' ועמ' קנ"א-קנ"ד. ועי' שבת
 הארץ מהדורת מכוון התורה והארץ פ"א ה"א הערה
 ט' שסיכמו את כל הדעות שנאמרו בנושא זה. ועי'
 סה"מ לרס"ג מ"ע ס"א וכו"צ הל' שביעית עמ' י"ז).
 וא"כ צ"ע לפי"ז, מה דין יהודי הסומך על
 היתר המכירה, ולדידו מותר לעבוד (כלומר
 עבודות המותרות עפ"י ההיתר). האם מותר
 ליהודי אחר שרוצה להחמיר ולא לסמוך על
 ההיתר להשכיר לו את הקרקע? האם דמי
 לגוי, להבדיל, או שמא, מכיון שהוא מחמיר
 ואינו רוצה להזקק להיתר — א"כ אם
 ישכיר שדהו לישראל אחר הרי שדהו אינה
 שובתת מעבודת יהודי. ולדעת התוס' ע"ז
 (ט"ו ב') עובר לפחות מדרבנן. ולד' תוס' ר'
 אלחנן עובר מהתורה.

ומסתבר כהצד השני, ואסור. דעיקר
 חומרתו צריכה להיות ששדהו לא תיעבד
 ע"י יהודי בשביעית.

(ואולי יש לדמות זה למי שקיבל שבת על עצמו,
 שמותר לומר למי שלא קיבל עדיין לעשות מלאכה
 [עי' סי' רס"ג סי"ז וסי' רס"א ס"א]. ול"ד לאמירה
 לנכרי בשבת עצמה. מיהו ל"ד, דרק לו היא שבת,
 ודמי יותר למי שבא מחו"ל ונוהג כאן יו"ט שני
 בצנעה אם מותר לו לומר לבן הארץ לעשות לו

הסיבות שהמחמירים אינם סומכים על היתר מכירה הוא איסור "לא תחנם", וא"כ במסירת שדהו לאחר ע"מ למוכרה הוא נותן לגוי חניה בשדהו. אמנם י"ל שלגוי אין נ"מ בחניה נוספת, של עוד שדה אחת, בנוסף ליתר השדות שהוא קונה, אולם זה גופא היא אחת הסיבות שמי שמחמיר אינו רוצה לסמוך על סברה זו, (עי' מבוא לשבת הארץ פרק י"ג). ואע"פ שאינו מוכר בעצמו אלא מוסר את שדהו לאחר שימכרנה, מסתבר שלא תחנם אינו איסור גברא, אלא איסור חפצא, שהארץ לא תימכר לנוכרי, וכשהוא מאפשר לגוי לחנות בשדהו הוא עובר עבירה, לדעתו, לפחות לחומרא. לכן נראה לענ"ד שאינו רשאי לעשות כן.

מסקנה

בשביעית עצמה, לאחר שהשדות כבר נמכרו לגויים, לא תועיל מסירה או החלפה של שדה שלא נמכרה לאדם הסומך על היתר המכירה ע"מ לעובדה. והמוסר לו שדה כזו עובר בלפני עיור לא תתן מכשול. גם לפני שנמכרו השדות אין מקום להתיר את מסירת השדה בצורה חוקית ע"מ שאף היא תיכלל במכירה לנוכרי מהסיבות דלהלן:

- א. יש כאן איסור "לא תחנם".
- ב. יתכן שהוא עובר על "ושבתה הארץ" ואע"פ שהדעת נוטה שלא בעל השדה עובר על כך אלא העובד בשדה, מ"מ יש רבים החוששים לכך, ומי שמהדר במצוות, מן הראוי שיחוש לכתחילה גם לדעת האוסרים.

הנמצאת בבעלותו לזמן ידוע. (ועיין משפט כהן ס' ס"ז שרומז לכך שעיקר החשש למי שרוצה להחמיר ולא להסתמך על היתר מכירה הוא שמא אין קנין הנוכרי מועיל. ועיין מעדנ"א ס' ב' בהערה. ולפי"ז אין תועלת בהחלפה, שהרי הקרקע שלו נעבדת באיסור לפי דרגת חומרתו. וצ"ע).

אלא שיש לטעון דהחלפה זו לא מועילה מצד אחר. דהא השני מכר את קרקעו כדין לגוי לפני שמיטה וזה לא מכר. וא"כ כשיחליפו ביניהם נמצא שהשני יקבל שדה לא מכורה ואיך יוכל לעבדה בשביעית?! ובכלל, איך יכולים להחליף ביניהם, הרי שדה שנמכרה אינה שלו ואינו יכול להחליפה? ואם היו עושים את ההחלפה ביניהם לפני המכירה — אולי מותר, אולם אחרי המכירה — בודאי אסור. וא"כ אין תועלת בכך שיתן את שדהו לאחר שיעבוד בה שאם המכירה לא הועילה נמצא ששדהו נעבדת ע"י ישראל, כנ"ל.

ועיין חזו"א (ס' י"ז ס"ק כ"ב וכן בס' כ"ו ג') שכ' שמוותר לנטוע בזה"ז עד ר"ה אע"פ שהקליטה תיעשה בשביעית. כלומר העבירה אינה על השדה, ומכיון שהנטיעה נעשתה בהיתר אין בקליטה בשביעית איסור על השדה. אך הנוטע בשדהו בשביעית עובר על שביתת שדהו. ולדעת התוס' בע"ז ט"ו ה"ה אם ישראל זורע בשדה אחר עובר בעל השדה על שביתת שדהו. וא"כ המוסר שדהו לאחרים עובר על שביתת שדהו.

סיכום

והנה גם אם הוא מוכר את שדהו לאחר ע"מ שימכרנה לנוכרי לשנת השמיטה, צ"ע אם הדבר מותר, לדעתו, שהרי אחת